

Hátíðarræða
Halldórs Þorgeirssonar formanns Loftslagsráðs
á Hrafseyrarhátíð 17. júní 2022

Það er sannur heiður að ávarpa Hrafseyrarhátíð og þakka ég Valdimari Jóni Halldórssyni traustið og óska honum til hamingju með þann árangur sem hann hefur náð í sinni tíð sem staðarhaldari.

Á hátíð sem þessari gefst tilefni til að líta upp úr dagsins önn, ná áttum og huga að hinu stærra samhengi.

Nú veit ég ekki hvað hverjum ykkar er efst í huga í dag, nema ef vera kynni þeim ykkar sem eruð hér til að fagna áfanga í námi hvort sem er ykkar eigið eða ástvinar.

Sjálfur er ég kynntur til leiks hér í dag sem formaður Loftslagsráðs. „Slæmar eru nefndirnar, þungt er þeirra hlass...“ hljómaði á öldum ljósvakans þegar ég var að alast upp...

Ég skal ekki dæma hvort Loftslagsráð nær að rísa undir nafni en það var að ljúka sínu fjórða starfsári í síðustu viku. Hér er á ferðinni fulltrúaráð sem í eiga sæti fulltrúar sveitarfélaga, launþega, neytenda, viðskipta- og atvinnulífs, bænda, háskólasamfélagsins, umhverfisverndarsamtaka og ungs fólks. Formaður og varaformaður eru skipaðir af ráðherra án tilnefningar. Það hefur verið einkar lærdómríkt að leiða þetta starf með Brynhildi Davíðsdóttur prófessor.

Ráðið fer ekki með stjórnvaldsheimildir en sækir umboð sitt til laga um loftslagsmál og er ætlað að vera sjálfstætt í störfum sínum og veita stjórnvöldum aðhald með faglegru ráðgjöf.

En er ekki vonlaust að ná samstöðu í svo sundurleitum hópi er ég oft spurður. Allt sem frá okkur kemur er byggt á samstöðu allra fulltrúa. Þó það taki tíma þá er slík niðurstaða verðmæt því það er svo miklu meira og mikilvægara sem sameinar en það sem sundrar.

Þetta upplifði ég sem einn af yfirmönnum Loftslagssamnings Sameinuðu þjóðanna í Bonn þar sem við höfðum það hlutverk að aðstoða aðildaríkin í leit þeirra að samstöðu sem byggja mætti alþjóðlega samninga á.

Það er mjög við hæfi að huga að viðbrögðum við loftslagsvandannum á þessum stað sem er svo samofin sögu íslenska lýðveldisins og þar með hugmyndum um hið frjálsa og fullvalda þjóðríki sem grunn byggingareiningu í samfélagi þjóðanna. Þjóðríkin þurfa nú að axla meiri ábyrgð utan eigin landamæra en þau gera í dag.

Loftslagsvandinn, og aðrar hnattrænar áskoranir sem virða ekki landamæri, kalla á aukna getu jarðarbúa til raunverulegrar samstöðu enda er jörðin eitt föðurland og mannkynið íbúar þess.

Safn Jóns Sigurðssonar

Eins og mörg ykkar sem hér eruð hef ég notið þeirrar gæfu að vinna náðið með fólki víðsvegar að úr heiminum. Þau kynni hafa gefið mér innsýn, þó úr fjarlægð sé, í birtingarmyndir loftslagsröskunar. Lífsskilyrði hafa þegar versnað umtalsvert á stórum landsvæðum.

Í flestum tilfellum hafa þeir, sem nú standa höllum fæti af þessum sökum, lítið sem ekkert lagt til vandans. Magnandi samverkun afleiðinga loftslagsbreytinga við aðra áhrifaþætti, sem valda því að fólk flosnar upp og leggst á flóttu, er víða það augljós orðin að rætt er um loftslagsflóttamenn.

Á sama tíma hefur árlegt eignatón vegna veðurtengdra hamfara í heiminum aldrei verið meira og er áhættan víða orðin það mikil að ekki borgar sig lengur að kaupa hefðbundnar tryggingar.

Ef við lítum okkur nær, þá eru hættur af súrnun sjávar slíkar að barátta gegn frekari súrnun ætti að mínu mati að verða eitt af forgangsverkefnum íslenskrar utanríkisþjónustu. Góðu fréttirnar eru þær að samkvæmt nýju allsherjarmati IPCC á hnattrænni stöðu og horfum í loftslagsmálum þá er viðsnúningur uppsöfnunar koltvíoxíðs í sjó enn mögulegur.

Hér eru við komin að kjarni málsins: það er enn mögulegt að koma í veg fyrir verstu afleiðingar veðurfarsbreytinga. Tækin og tólin eru tilbúin en tíminn er naumur.

Eins og haft var eftir Nelson Mandela: „...það virðist alltaf ómögulegt þar til það er gert“.

Hvar stöndum við hér heima og hnattrænt?

Það er ekki heiglum hent að ná yfirsýn yfir raunverulega stöðu loftslagsmála hér á landi. Flækjustigið er óþarflega hátt þegar alþjóðlegum skuldbindingum er lýst og staða Íslands gagnvart framfylgd þeirra metin. Einnig er mjög erfitt að tengja þróun í losun gróðurhúsalofttegunda við raunhagkerfið.

Einfalda þarf framsetninguna og auðvelda aðgengi að gagnlegum upplýsingum, sviðsmyndum og spám. Umræðan hefur einnig verið of tæknileg og sérhæfð sem býður þeirri hættu heim að við missum sjónar á aðalatriðunum og tókumst á um aukaatriði.

Stærsta verkefnið er að skipta um grunnorku. Það er ekki lengur ábyrgt að halda áfram að nýta gamla sólarorku sem varðveist hefur í jarðlögum á forni kola, olíu og jarðgass. Hagkvæmar lausnir eru þegar til staðar. Verð á sólar- og vindorku hefur snar lækkað og nú er svo komið að það er hagkvæmara að virkja endurnýjanlega orku en að reisa kolaver. Þróun í framleiðslu eldsneytis með raforku, sem komið getur í stað olíu, er einnig ör.

Það eru hins vegar miklir hagsmunir bundnir í jarðefnaeldneytishagkerfinu og miklu fjármagni varið alþjóðlega til að verja þá hagsmuni. Þar er hins vegar komið að vatnaskilum og fjármagnið að færast með sívaxandi hraða til endurnýjanlegra orkukosta. Þessum umskiptum er hins vegar hvergi nærri lokið og næstu ár munu ráða úrslitum um framhaldið. Stríðið í Úkraínu hefur einnig afhjúpað samspil jarðefnahagkerfisins og valdajafnvægis í heiminum.

Reynslan af rafknúnum einkabílum hér á landi er einkar jákvæð og hefur aukið tiltrú okkar á þessari tækni. Með aukinni eftirspurn eru innviðirnir að taka við sér þó það hafi tekið óþarflega langan tíma. Þar þarf heldur betur að spýta í lófana.

Safn Jóns Sigurðssonar

Pungaflutningarnir eru alveg eftir sem kallar á markvisst átak í nánu samstarfi við hagaðila. Þar þarf koma til blanda af lausnum auk rafmagns s.s. metan og rafeldsneyti. Jafnframt þarf að auka strandsiglingar.

Orkuskipti í fiskveiðum er stórt verkefni sem kallar á fjárfestingar og markvisst samstarf fjölmargra aðila. Þar er hins vegar til mikils að vinna því hærra verð mun fást fyrir fisk sem kemst alla leið til neytenda með lágu kolefnisspori. Þessi þróun er þegar hafin á mikilvægum mörkuðum á austurstönd Bandaríkjanna. Þarna eru mikil sóknarfæri sem kalla á samstillingu allrar virðiskeðjunnar.

Ísland hefur nokkra sérstöðu í samanburði við nágrannalönd í því að hér vegur losun og binding kolefnis í tengslum við landnýtingu óvenjulega hátt í kolefnisbúskapnum. Þetta opnar mikil tækifæri í tengslum við úrbætur í gróðurnýtingu og endurheimt vistkerfa bæði í skóglendi, votlendi og úthaga.

Losnað hefur um mikið magn kolefnis sem bundið var í mýrajarðvegi og er enn að losna frá framræstu votlendi sem aldrei var tekið til ræktunar. Koma má í veg fyrir slíka losun á stuttum tíma með endurheimt votlendis og er töluverð reynsla nú komin á hana en hún hefur einnig jákvæð áhrif á lífríki og fuglalíf.

Nýskógrækt og landgræðsla getur einnig bundið umtalsvert magn kolefnis til lengri tíma litið ef vel er staðið að ræktuninni.

Til að ná samhenginu í þessu öllu saman er lykilatriði að ná utan um hvað átt er við með hugtakinu kolefnishlutleysi. Þetta hugtak, sem er nýtt og framandi í daglegu tali, lýsir ástandi þar sem kolefnisjöfnuður okkar jarðarbúa gagnvart andrúmsloftinu hefur náð jafnvægi á ný. Í dag sendum við mun meira af gróðurhúsalofttegundum til andrúmsloftsins en við tökum til baka.

Uppsöfnun gróðurhúsalofttegunda í andrúmsloftinu verður ekki stöðvuð nema með kolefnishlutleysi enda má líkja andrúmsloftinu við baðkar sem er að fyllast. Þá þarf að skrúfa fyrir kranann.

Nú hefur þjóðþingið bundið í lög þann ásetning að Ísland verði kolefnishlutlaust eigi síðar en 2040 sem er metnaðarfullt en raunhæft markmið ef við stöndum saman og sýnum einbeittan vilja.

Við munum komast í gegn um loftslagsvandann á sama hátt og við höfum tekist á við fyrri áskoranir en til þess þurfum við samtímis að hafa að leiðarljósi réttlæti og samstöðu, seiglu og viðnámsþrótt, og nýsköpun og sókn.